

СПРАВА ПРАВОПИСУ – СПРАВА, В ЯКІЙ ПРОГРАВ... СУД

THE CASE OF SPELLING IS THE CASE IN WHICH HE LOST ... THE COURT

Пасічний В.М., студент IV курсу

*Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»*

Антонов М.Д., студент IV курсу

*Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»*Тарнавська М.І., к.ю.н.,
доцент кафедри цивільного права та процесу*Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»*

Статтю присвячено проблемам, які окреслилися після розгляду адміністративними судами так званої справи правопису. Йдеться не стільки про проблеми застосування норм матеріального чи процесуального права, скільки про відображення цієї справи у суспільній свідомості.

Рішення суду першої інстанції викликало значне обурення як серед професійних філологів, так і загалом у дописувачів соціальних мереж. Із одного боку, суспільна дискусія з таких важливих питань є позитивним явищем, однак зміст коментарів свідчить про те, що практично жоден із коментаторів рішення суду його не читав. Зокрема, найпоширенішим зауваженням було те, що суд не мав би втручатись у правила правопису, тим більше їх формулювати чи скасовувати. Таке зауваження є слушним, однак насправді суд і не висловлювався щодо жодного із правил та не розглядав правопис як такий. Предметом судового розгляду була Постанова Кабінету Міністрів України та наявність/відсутність повноважень у нього на затвердження правил правопису.

Нехтуючи можливістю скористуватись Єдиним Державним реєстром судових рішень України, де розміщено у вільному доступі повні тексти судових рішень, громадяни, які цікавляться правовими питаннями, фактично коментували не самі рішення, а власні уявлення про них (чи уявлення інших користувачів соціальних мереж). Таку тенденцію створення подвійної реальності (ефект постправди, за Лі Макінтайром) аж ніяк не можна вважати позитивною і конструктивною. Так само не можна вважати позитивним те, що рішення суду апеляційної інстанції, яке скасувало таке спірне рішення ОАСК, не отримало майже жодного розголосу ані в новинах, ані серед користувачів соціальних мереж. Водночас саме у рішенні суду апеляційної інстанції зроблено спробу не тільки дати правову оцінку фактам і доводам сторін, але і роз'яснити, що нова редакція правопису насправді ніколи і не втрачала чинності, навіть після визнання нечинною спірної постанови Кабінету Міністрів України, адже правопис був затверджений повноважною комісією мовознавців, рішення якої не оскаржено. Таким чином, нова редакція правопису зберігала чинність (із Постановою Кабінету Міністрів чи без неї).

Наголошено на необхідності розвитку в Україні якісної судової журналістики. Розглянуто окремі питання права на позов.

Ключові слова: правопис, постправда, судова журналістика, право на позов, межі правового регулювання.

The article is devoted to the problems that emerged after the administrative courts considered the so-called spelling case. It is not so much about the problems of application of substantive or procedural law, but about the reflection of this case in the public consciousness.

The decision of the court of first instance caused considerable indignation both among professional philologists and in general among social media contributors. On the one hand, the public discussion on such important issues is a positive phenomenon, however, the content of the comments indicates that almost none of the commentators of the court decision read it. Yes, the most common remark was that the court should not interfere with the spelling rules, much less formulate or repeal them. Such a remark is correct, however, in reality the court did not comment on any of the rules and did not consider the spelling as such. The subject of the trial was the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine and the presence / absence of powers to approve spelling rules. Neglecting the opportunity to use the Unified State Register of Judgments of Ukraine, which contains full access to full texts of judgments, citizens interested in legal issues actually commented not on the decisions themselves, but their own ideas about them (or the views of other social network users). This tendency to create a double reality (the post-truth effect according to Lee McIntyre) can not be considered positive and constructive. Nor can it be considered positive that the decision of the appellate court, which overturned such a controversial decision of the OASC, received almost no publicity, neither in the news nor among users of social networks. At the same time, the decision of the appellate court made an attempt not only to give a legal assessment of the facts and arguments of the parties, but also to explain that the new version of the spelling never really expired, even after the controversial decision of the Cabinet of Ministers of Ukraine.

As far as the spelling was approved by a plenipotentiary commission of linguists, whose decision was not appealed. Thus, the new version of the spelling remained in force - with or without a Resolution of the Cabinet of Ministers.

It emphasizes the need to develop quality judicial journalism in Ukraine. Some issues of the right to sue are considered.

Key words: spelling, post-truth, judicial journalism, the right to sue, the limits of legal regulation.

Постановка проблеми. Здається, ситуацію навколо так званої справи правопису, а точніше рішення суду першої інстанції у цій справі [1] обговорювали мало не всі; хто бажав, ділився власними думками та емоціями із цього приводу у соціальних мережах. Телебачення і друковані видання не залишилися осторонь подій і брали активну участь у формуванні не лише суспільної думки, але і, фактично, паралельної реальності. Але що ж сталося насправді? Як звичайна справа про захист прав здобувача освіти перетворилася на масштабну кампанію із дискредитації судової влади? Чи зазіхнув Окружний Адміністративний Суд м. Києва на українську мову та український правопис?

Аналіз останніх досліджень і публікацій демонструє, що науковці-юристи не надто зацікавилися вказаною справою, однак насправді її важливість важко переоцінити. Йдеться не стільки про правові питання, скільки про інформаційний аспект і його вплив на авторитет судової влади. Зрештою, загальновідомий підхід «я не читав, але засуджую» нікуди не зник, і в умовах існування соціальних мереж його негативний вплив на суспільні процеси підсилений у багато разів. **Постановка завдання.** Відтак завданням цієї роботи є обґрунтування потреби в якісній судовій журналістиці.

Важливо усвідомити, що Україна, як і решта цивілізованого світу, зіткнулася з таким явищем, як постправда.

Префікс «пост-» означає не те, що ми перебуваємо у ситуації «після» правди в часовому вимірі, а те, що правду витіснили: вона стала неважливою [2, с. 11, 14, 20]. Здебільшого йдеться про маніпулювання суспільною думкою за допомогою соціальних мереж і ЗМІ. Лі Макінтайр виокремлює цілу низку способів «розхитування» правди, починаючи із простої, несумісної помилки і закінчуючи навмисною брехнею. З них найпоширенішим і небезпечним є «зумисне ігнорування» (willful ignorance), коли насправді люди не знають, правдиве щось чи ні, але однаково це повторюють, не прикладаючи зусиль на те, щоб перевірити, слухна ця інформація чи ні [2, с. 16].

Ситуація, що спалахнула довкола справи про правопис, уже не буде рідкістю – це нова реальність, в якій українським судам доведеться вчитися жити і працювати. Суспільство готове формувати власну думку щодо будь-яких процесів, які його стосуються чи можуть стосуватися, причому, як бачимо, не завжди на підставі перевірених фактів. Отже, не йдеться про те, що така думка буде справедливою, раціональною, обґрунтованою, адекватною, розумною тощо. Йдеться про те, що вона буде. Обов'язково. Завжди. Питання в тому, чи судова влада готова шукати роботу нині для того, аби уникати небезпечних і деструктивних ситуацій у майбутньому?

Очевидно, що у суспільстві, де існують соціальні мережі, неможливо ігнорувати нову реальність. Вільний доступ до тексту рішення у Реєстрі ще не означає, що його прочитають; водночас у соціальних мережах фактично формується альтернативний текст рішення (чи уявлення про нього). Зокрема, однією з тез, яка викликала чи не найбільше обурення, було те, що судді, не будучи мовознавцями, без залучення експертів-філологів вирішували, який правопис є більш правильним. Чи варто згадувати, що суд насправді не вирішував цих питань?

Насправді тематика правопису стосується і більш глибоких проблем, зокрема меж правового регулювання, доцільності втручання права у певні сфери життя суспільства. Однак, повертаючись до проблем комунікації, ми зазначимо, що подібні інформаційні кампанії у соціальних мережах (навмисні чи такі, що виникли стихійно) генерують неповагу до суду і здатні призводити до значної дестабілізації у суспільстві. Сприйнятливості громадської думки до постправди і швидкість поширення інформації зумовлюють потребу у зміні усталених підходів до інформування суспільства про роботу судів.

Принцип незалежності і безсторонності судів не означає, що представники правосуддя повинні закриватися від суспільства. Задля того, щоб протистояти певним технологіям, треба враховувати суть цих технологій, аби завжди бути на два кроки попереду. На жаль, справа правопису – це ще одна вдала кампанія дискредитації судової влади в Україні.

Нині перед судовою владою стоїть чимало складних викликів. По-перше, мають відбутися реальні якісні зміни на внутрішньому рівні, адже без цього жодні фасадні реконструкції не дадуть бажаних результатів. По-друге, варто створити цікаві та зрозумілі у використанні інформаційні ресурси, які давали б змогу простим громадянам знайомитись із діяльністю судів і з їхньою соціальною роллю. По-третє, слід залучати суди до діалогу із суспільством через ЗМІ та соціальні мережі. Загальноприйняті світові стандарти роботи судді значно обмежують їх у висловлюваннях, про що, зокрема, наголошує і ЄСПЛ [3]. Однак у умовах постправди уже не висловлювання, а власне відсутність належної комунікації створює загрозу для авторитету суду. Усталені правила слід переглянути. Має бути створена сучасна система комунікації, не ізольована на окремих сайтах судової влади, яка поширюватиме інформацію там, де справді її читають, і в такій формі, яку легко сприймуть (принципи legal design). Чи не найскладніше нині визначити, що має змінитись, а що – залишатися незмінним. Та найважливіше полягає в тому, що зміни

є необхідними. Захист прав здобувачів освіти не повинен перетворюватися на троянського коня для судової влади.

Серед власне юридичних аспектів цієї справи особливу увагу привертає проблематика права на позов. Зазвичай ці питання обговорюються лише у вузькому колі науковців і практиків, але завдяки широкому розголосу зазначеною проблематикою активно зацікавилась і громадськість. Зокрема, у соціальних мережах висловлювалися нерозуміння та обурення щодо того, що позов однієї неповнолітньої особи спричинив зміну правопису державної мови.

В Україні право на позов традиційно розуміли досить вузько. І якщо стосовно захисту права власності чи корпоративних прав такий підхід є виправданим, адже унеможливує зловживання правом, рейдерство та інше, то щодо, наприклад, прав екологічних, зважаючи на їхню специфіку, застосування звужувального підходу неприпустиме.

Практика подання позовів неповнолітніми у своїх інтересах і навіть в інтересах майбутніх поколінь набула особливого поширення саме у сфері захисту довкілля та екологічних прав. Зокрема, чи не найяскравішим прикладом цього стала справа про захист лісів Філіппін, де позивачами були неповнолітні, які підкреслено виступали у своїх інтересах, а також в інтересах майбутніх поколінь [5, с. 21].

Хоча у цій справі відповідачі і акцентували на тому, що не було названо конкретне право позивачів, порушення якого стало підставою для позову, однак суд все ж визнав, що позов ґрунтується на фундаментальному праві на збалансоване і здорове довкілля [5, с. 21].

Культурні права за своєю суттю та особливостями більшою мірою схожі з екологічними правами, оскільки буває непросто чітко визначити коло осіб, права чи законні інтереси яких порушено.

Подання позовів неповнолітніми має доволі значний психологічний ефект; воно виступає не лише юридично значущою дією, але і своєрідною маніфестацією, актом висловлення певних поглядів і думок, отже, є дієвим навіть незалежно від досягнутого юридичного результату.

Більше того, можна констатувати, що, свідомо обираючи демонстративно спірного і «сумнівного» позивача, організатори процесу, ставлячи під загрозу юридичний бік справи, мають на меті натомість здобути широкий резонанс і додатковий психологічний чинник впливу на суддів. Не можна не зауважити, що такі позови є юридичною і медійною технологією. Відтак можуть виникати певні етичні питання про участь у цьому неповнолітніх, адже фактично вони не є самостійним суб'єктом, який повністю усвідомлено приймає рішення про участь у процесі та передбачає можливі його наслідки.

Знову ж таки, хоча позови неповнолітніх поволи стають своєрідною тенденцією (згадувана справа про захист лісів Філіппін [5, с. 21], справа URGENDA на захист клімату [6-8], позов дітей Португалії про відшкодування шкоди, заподіяної лісовими пожежами [9] тощо), однак це стосується саме екологічних прав. Важко відстежити ту межу, за якою ширі дії дітей перетворюються в юридичні технології дорослих, де неповнолітні виступають, фактично, засобом досягнення тих чи інших цілей. Втім, така межа є.

Справа правопису була важливою ще й тому, що в ній піднімалося питання про позов на захист права, яке належить невизначеному колу осіб. Правовий висновок щодо розуміння цього права і, зокрема, його суб'єктів був нещодавно сформульований ВС у так званій справі дельфінів [10]. ВС цілком справедливо акцентував на тому, що «звужувальне» розуміння права на позов в екологічних справах неприпустиме [10]. Водночас суди нижчих інстанцій переважно схильні дотримувались іншої думки. Значний негативний розголос навколо справи правопису міг спричинити або спонукати до перегляду позицій ВС із цього приводу та обмеження права на позов у майбутньому навіть щодо екологічних прав. Однак цього не сталося. Незважаючи на те, що Шостий апеляційний адміністративний суд посів карди-

нально іншу позицію, аніж ОАСК, і скасував його рішення, все ж із запереченнями апелянта щодо права на позов суд не погодився та не прийняв його «звужувальної» думки [4].

Справа правопису підняла безліч запитань, на які поки що немає відповіді. З одного боку, нормативно-правові акти чи певні дії/бездіяльність державних органів можуть порушувати культурні та освітні права необмеженого кола осіб, зокрема і неповнолітніх. Більше того, саме для цієї категорії громадян здійснення прав, пов'язаних із освітою, є чи не найбільш актуальним, відтак ця категорія громадян є особливо вразливою стосовно цих порушень.

Позови в інтересах необмеженого кола осіб у світі давно перестали бути новинкою, а в екологічних справах загалом стали мейнстрімом.

Втім справа правопису залишає дивний післямак, як видається, спричинений застосуванням юридичних і медійних технологій, спрямованих на навмисне збурення суспільної думки. Постають не лише юридичні, але й етичні питання про участь неповнолітніх у подібних справах, адже діти можуть не до кінця усвідомлювати наслідки своєї участі у процесах, де розмиті межі між захистом права і політичними маніфестами.

Окрім того, нині особливо гостро постала потреба у розвитку в Україні якісної судової журналістики. Однак якщо вона існуватиме виключно в межах порталів судової влади, її зустріч із суспільством не відбудеться. Єдиний вихід – це перейти на ті майданчики, де громадяни обговорюють судові рішення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рішення Окружного адміністративного суду м. Києва від 28 січня 2021 р. у справі №640/9824/19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94870565>
2. Макінтайр Л. Постправда. Пер. з англ. Роксоляна Свято. Київ : Наш Формат, 2021. С. 11, 14, 20.
3. Рішення ЄСПЛ від 8 грудня 2020р. у справі «Паніоглу проти Румунії» (Panioglu v. Romania). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22tabview%22:%5B%22document%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-206352%22%5D%7D>
4. Постанова Шостого апеляційного адміністративного суду від 11 травня 2021 р. у справі № 640/9824/19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97042410>
5. Бонайн Дж., Алексеева Є., Кравченко О., Мельнь-Забрамна О., Шутяк С., Алексеева Є. Стратегічні судові справи на захисті екологічних прав та довкілля. За заг. ред. О. Кравченко. Львів, 2014. URL : http://epl.org.ua/wp-content/uploads/2015/05/1690_EPL_NewPosibnyk_PRAVKY_END_NET.pdf
6. Verdict 24-06-2015. ECLI:NL:RBDHA:2015:7196 Rechtbank Den Haag, 24-06-2015, C/09/456689/ HA ZA 13-1396 (English translation). URL: <https://www.urgenda.nl/en/themas/climate-case/>
7. Judgment the Hague Court of Appeal 9-10-2018. ECLI:NL:GHDHA:2018:2610. Gerechtshof Den Haag, 09-10-2018, 200.178.245/01 (Engelse vertaling). URL: <https://www.urgenda.nl/en/themas/climate-case/>
8. Uitspraak 20-12-2019. ECLI:NL:HR:2019:2007. Hoge Raad. (English translation). URL: <https://www.urgenda.nl/wp-content/uploads/ENG-Dutch-Supreme-Court-Urgenda-v-Netherlands-20-12-2019.pdf>
9. Children – v- Governments of Europe and Climate Change. Url: <https://www.crowdjustice.com/case/climate-change-echr/>
10. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11 грудня 2018 р. у справі № 910/8122/17 (провадження № 12-186гс18) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78977479>.